

**MOČ (MISLI O ČLOVEČNOSTI)
JEZIKOVNE SO(N)ČNOSTI – O
MONOGRAFIJI IZRAZI MOČI
SLOVENSKEGA JEZIKA VESNE
MIKOLIČ. Koper: Annales, 2020.**

V družbi smo lahko priče povečane mere sovražnosti, nasilja ali zgolj nestrpnosti v komunikaciji, zato sta pomembna poznavanje in razumevanje moči jezika. Ta je kdaj vsem očitna in jasna, kdaj skrita v pogosto rabljenih in tudi zato navidezno nevtralnih besedah, besednih zvezah, npr. *Val beguncev je po zaprtju madžarske meje danes preplaval Hrvaško, Sodni mlini meljejo počasi*. Raziskave jezikovnih sredstev, s katerimi tvorec ubesедуje svoj vtis o doživljanju pojavnosti skladno s svojim glediščem in hkrati s tem sporoča tudi, ali se to njegovo gledišče odmika od nevtralne ubeseditve v smislu krepiteve ali šibitve, so v osredju znanstvene monografije *Izrazni moči slovenskega jezika* Vesne Mikolič.

Pri raziskovalnem delu in pri pripravi monografije jo je motiviral razvoj novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, z njim povezan nastanek novih komunikacijskih praks ter vedno večja vloga podjetnosti v družbi oziroma želja po uveljavitvi svojega, zaradi česar pri posamezniku lahko narašča potreba po izpopolnjevanju in razvijanju sporazumevalne jezikovne zmožnosti. A ne glede na to, je pomembno zavedanje o vlogi izbiranja strategij ubesedenja misli in občutenj za ustvarjanje spodbudne, neovirane medosebne komunikacijske interakcije, ki jo ustvarja tudi premišljena ali spontana raba krepilcev ali šibilcev kot označevalcev intenzitete jezika. To avtorica definira po Johnu Waitu

Bowersu, in sicer kot zmožnost jezika za zaznamovanje stopnje tvorčevega odnosa do zunajjezikovne pojavnosti, izražene kot šibitev argumenta, kot nevtralnost argumenta ali kot njegova krepitev.

Monografija, ki obsega 382 strani, ima poleg uvodne besede in sklepnega komentarja še 5 delov, to so: *Intenziteta jezika, Izrazi moči in besedilne zvrsti, Izrazi moči v literarnih besedilih, Medkulture primerjave intenzitete jezika, Izrazi moči in (ne)nasilna komunikacija*. V prvem delu avtorica predstavi koncept intenzitete jezika, in jo umešti v razmerje do jezikovnega sistema (upovedovanje, stopnjevitost ali intenzifikacija; družba, vprašanja moči, verodostojnosti) in tabelarično predstavi jezikovna sredstva za modifikacijo argumentov glede na pomen in obliko. Preostali deli monografije prinašajo rezultate analiz različnih besedilnih gradiv, in sicer leposlovnih in neleposlovnih. Besedila so lahko vezana na avtoričin družbeno-kulturni prostor ali njen raziskovalni interes in predstavljajo širok nabor raznolikega gradiva, osvetljenega z vidika intenzitete jezika ter njenega vpliva na pomen ubesedenega. V središču raziskav je slovenski jezik, primerjan z italijanskim, bosanskim, hrvaškim, črnogorskim, srbskim in tudi angleškim jezikom (poglavje *O ameriški hiperboli*). V monografiji se prepletata kognitivni (jezik ubeseduje emocionalna, kognitivna stanja in doživetja) in sociološki pogled na jezik (sooblikovanje jezika in družbe). To je razumljiva odločitev, ker oseba med komuniciranjem ubeseduje svoje doživljanje pojavnosti in ker na oblikovanje besedilnih vzorcev znotraj neke skupnosti in izbiranje ubeseditvenih

načinov vplivajo tudi vidne, znane aktualne ali pretekle javne osebe.

Monografija *Izrazi moči slovenskega jezika* ima velik pomen za razvoj slovenistične stroke in vpliva na druga znanstvena oz. strokovna področja, zlasti s svojim prvim delom, ki mu je v recenziji namenjene več pozornosti, saj v njem avtorica izčrpno in nazorno predstavi teoretično ozadje ter opredelitev koncepta izražanja intenzitete v jeziku. Znotraj tega dela v poglavju *Moč jezika kot prilagajanje in prepričevanje* avtorica razmišlja o medsebojni soodvisnosti jezika in posameznika v družbi:

Moč je odnosna kompetenca, ki družbenemu akterju, ki je na poziciji moči, omogoča asimetrično vplivanje na odločitve drugih družbenih akterjev skladno z lastnimi željami, interesi in vrednotami. Moč se uveljavlja s prisilo in/ali s tvorbo pomena na osnovi diskurzov, s katerimi delujejo družbeni akterji. (Mikolič 2020: 19).

Za razmerje družbene moči in njenega legitimnega izvajanja je pomembno razumevanje javne sfere. To avtorica (Mikolič 2020: 20) opredeli kot »omrežje za posredovanje informacij in stališč.« Pri tem ji termin *omrežje* predstavlja »temeljni vzorec za življenje vseh vrst«, s to razliko, da so današnja, sodobna omrežja globalna, a – kot navaja avtorica – je večina človeških izkušenj še vedno ozemeljsko, področno in kulturno lokalnih. Prav globalnost sodobnih omrežij in lokalnost posameznikovih izkušenj od raziskovalcev jezika (in družbe) zahteva, da izraze moči opazujemo z vidika prostora tokov in brezčasnega časa. Prvi se nanaša na dejstva, da so družbene prakse, kot ugotavlja avtorica,

povezane v mrežo in da prostora od njih ni mogoče ločevati. Vidik brezčasnega časa je posledica uporabe IKT. Zadnja zmanjšuje in posledično izničuje zaporedje družbenih praks z minimalizacijo časovne razlike (npr. e-sporočila) in zamegljevanjem zaporedja družbenih praks (Mikolič 2020: 21). Prostor tokov in brezčasnost časa ustvarjata vtis kratkotrajnosti in nepomembnosti, a tudi navidezna kratkotrajnost in posledična nepomembnost v množici raznovrstnih in številnih komunikacijskih in interakcijskih jezikovnih izmenjav puščata posledice na posamezniku in celotni skupnosti:

Vse možnosti omrežij pa narekujejo diskurzi, ki se v omrežni družbi ustvarjajo, širijo, si nasprotujejo, ponotranjajo in nazadnje utelesijo v človeškem delovanju, v tem socializiranem komunikacijskem kraljestvu, zgrajenem okoli lokalno-globalnih omrežij multimodalne, digitalne komunikacije, vključno z mediji in internetom. Moč v omrežni družbi je v resnici moč komunikacije. (Mikolič 2020: 19)

Komunikacija tako ni več le medosebna ali množična, temveč tudi množična osebna. To pa spreminja tudi kulturne vzorce, tj. na eni strani razvoj večidentitetnih kultur in globalne kulture, pri čemer je po Mikolič globalna komunikacija kultura komunikacije zaradi komunikacije, na drugi strani pa povečanje individualizma ter komunalizma. Oboje zahteva premišljeno rabo izrazov, tudi npr. izraza moč. Moč v omrežni družbi, kot lahko razberemo iz citata, pomeni obsežnost posameznikovega vpliva na skupnost s komuniciranjem. Z namerno uporabo izraza *moč* avtorica sporoča tudi, da ubesedeno podpira različna razmerja moči znotraj družbe – posledično lahko tudi

nasilje – in temelji na predpostavki, da kot posamezniki težimo k moči v skupnosti, saj sta z njo povezana naša prepričljivost in verodostojnost. Ti zagotavljata oziroma omogočata možnost vzpostavitve komunikacijskega stika, pritegnitve pozornosti in posledično samouresničitev, tj. možnost uresničevanja želja in potreb v skupnosti. Pri tem referenčni pomen sporočila skladno s komunikacijsko namero ubesedimo hkrati z naklonskimi pomeni. Tvorec z izbranimi jezikovnimi sredstvi modificira, tj. viša ali niža intenziteto ubesedenega, in hkrati spodbuja ali zavira nadaljnjo interakcijo s sodelujočimi. To pomeni, da intenziteta ne izraža le tvorčevega subjektivnega vidika pojavnosti, temveč enako pomembno vpliva tudi na (morebiten) potek interakcije. Interpretacija ubesedenega z vidika intenzitete rabljenih jezikovnih sredstev vpliva na to, da neka skupnost v določenem trenutku govori koga prepozna kot sovražnega, nasilnega, populističnega, všečnega, nevtralnega ali spoštljiv.

V drugem poglavju *Naklonskost in intenziteta jezika* avtorica predstavi teoretično ozadje razvoja koncepta intenzitete jezika in vpliva ter pomena intenzitete jezika na obliko in pomen končne ubeseditve pojavnosti. Bogato teoretično ozadje, ki vsebuje tudi najnovejše raziskave tega področja, npr. *Oxfordov priročnik o naklonskosti in naklonu* iz leta 2016, razdeli na dva dela: spoznanja tujejezične in spoznanja slovenistične literature. Znotraj prvega koncepta naklonskosti predstavi z vidika jezikoslovja in ta vidik povezuje s filozofijo in književnostjo. Podrobno je predstavljen modalni sistem, ki sta ga leta 2005 razvila Martin in White. Ta

predstavitev bi lahko bila nazornejša, še bi bila predstavljena npr. grafično, tabelarno. Trenutna podoba nekoliko otežuje berljivost in posledično razumljivost. Omeniti je treba, da sicer razpredelnica predstavitev pomenov intenzitete jezika sledi v poglavju *Intenziteta v slovenskem jeziku*.

Poleg predstavitev tujih vplivnih razprav Vesna Mikolič kritično presoja domače razprave, ki neposredno ali posredno obravnavajo tematiko naklonskosti (Toporišič, Kunst Gnamuš, Žele, Smolej idr.). Tu opazuje zlasti primanjkljaj pri upoštevanju konteksta, ki narekuje modifikacije propozicij, in ugotavlja:

[...] /naklonskost/ v veliki meri zaznamuje predvsem zunajjezikovnost, saj se naklonski pomen oblikuje v procesu upovedovanja na relaciji tvorec – zunajjezikovna dejanskost – naslovnik. Ko se iz propozicije tvori poved in se torej upoveduje odnos sporočevalca do zunajjezikovne dejanskosti in do prejemnika, vedno prihaja do subjektivne izbire jezikovnih sredstev in prilagoditev pomena govorčevemu videnju stvarne vsebine in njegovemu odnosu do sogovorca. (Mikolič 2020: 37–38).

Iz odlomka je razvidna še ena manjša slabost monografije: neustaljena raba terminov za poimenovanje predvidoma istega dela pojavnosti, npr. komunikacija, sporazumevanje, namera, namen, tvorec – sporočevalec – govorec; naslovnik – prejemnik – sogovorec. Zadnji poimenovanji komunikacijskih udeležencev (govorec in sogovorec) vzbujata vtis, da se naklonskost nanaša le na govorjena besedila, a kot avtorica sama s svojimi raziskavami prikazuje, je intenziteta jezika pomemben segment tvorjenja katerega

koli besedila. Dodatno pa to lahko povzroča težave pri razumevanju novosti, ki jih monografija prinaša. Glede na osrednjo problematiko obravnavane monografije lahko sklepamo, da je takšna neustaljena raba terminov posledica preišljene odločitve, saj je – kot navaja tudi avtorica (Mikolič 2020: 38) – v vsem ubesedenem vkodirano tvorčevo stališče, zato lahko sklepam, da je s tem morda želela sporočiti, da je bolj pomembno od uskladitve glede rabljene terminologije, raziskovanje, razpravljanje in distribucija spoznanj.

Temeljne ugotovitve o jezikovnih sredstvih, ki imajo potencial v slovenskem jeziku modificirati propozicijo, avtorica predstavi v 3. poglavju prvega dela (*Intenziteta v slovenskem jeziku*). To poglavje lahko razumemo kot ključno in nadvse dragoceno tako z vidika znanstvenih dognanj kot z uporabnega, praktičnega vidika jezikovne rabe. Prinaša namreč izdelan model intenzitete slovenskega jezika. Jasno, tj. grafično je izpostavljena definicija intenzitete jezika, sledi vpeljava in pojasnilo novih terminov, kot sta krepilec oz. šibilec za poimenovanje jezikovnega sredstva, ki označuje intenziteto. Nato sledita predstaviti in prikaza pomenov intenzitete jezika ter oblike oz. izrazov intenzitete jezika. Pri prvem avtorica navaja šest naklonskih pomenov, npr. razpoloženje, presoja, vrednotenje, sklicevanje na vir, in stopnjevanje obravnava kot samostojno naklonsko modifikacijo intenzitete. Pri obliki je nujno poudariti dejstvo, ki je sicer vsem znano, namreč, da se krepitev ali šibitev intenzitete pomena odvija na vseh jezikovnih ravneh. Poznavanje in ločevanje zgolj inherentno modificiranih jezikovnih sredstev (*jokcati, zelo, vse, nikoli,*

nekakšen) je zato premalo. Poleg tega, da so označevalci intenzitete vseh jezikovnih ravni, so lahko tudi sestavni del drugih jezikovnih sredstev, npr. pripona *-ica*. S tega vidika je nadvse dragocena razpredelnična predstavitev označevalcev intenzitete v slovenščini po posameznih jezikovnih ravneh in na pragmatični ravni. Opisano predstavlja model za analizo intenzitete jezika (str. 65–71), ki ga je izdelala avtorica in ki mu v nadaljevanju monografije in s tem hkrati v svojem raziskovanju sledi pri analizi.

Kot omenjeno, preostali deli monografije prinašajo na izbranih besedilih uporabljen izdelani model za analizo intenzitete jezika. Drugi in tretji del monografije tako prinašata analizo intenzitete jezika v izbranih neumetnostnih (znanstvenih, turističnih, političnih besedilih) oziroma umetnostnih (*Martin Kačur, Kdaj, Sarajevo med Ljubljano in Beogradom*) besedilih.

Drugi del monografije *Izrazi moči in besedilne zvrsti* avtorica sicer začne z opredelitvijo funkcijskih zvrsti po jezikovni pragmatiki, natančneje po Austinovem ločevanju med konstantivi in performativi. Znanstvena ali kognitivna besedila umesti v skupino konstantivov, saj je njihova funkcija predvsem opisati pojavnost. Temeljna razlika v opredeljevanju funkcijskih zvrsti po strukturalistični slovnici in pragmatičnim pristopom je v izhodišču. S strukturalističnega vidika neko besedilo sodi v določeno funkcijsko zvrst, če imajo v tem besedilu dominantno vlogo jezikovna sredstva, značilna za določeno zvrst. S pragmatičnega vidika pa vplivajnska besedilna funkcija glede na kontekst narekuje tvorčevo strateško odločitev

o izbiri jezikovnih sredstev, posledično iz besedilo sodi v določeno funkcijsko zvrst. Sledi predstavitev propozicijske, vplivajnske in argumentacijske strukture besedila ter pomen argumentacije in vrste argumentov v znanstvenih, turističnooglaševalski ter političnopro-pagandnih besedilih. Bralec tu lahko pogr-eša pojasnilo razlikovanja med logično-pomenskimi kategorijami argumentacije kot besedilnega prototipa in argumentacijske strukture besedila. Analiziranje te strukture pri oglaševalskih oziroma propagandnih besedil je logično, logičnost tovrstne analize znanstvenih besedil pa avtorica utemeljuje s tem, da je naloga znanstvenika vrednotiti lastna izhodišča tudi glede na naravo pojavnega sveta in da je v tovrstnih besedilih modifikacija intenzitete hkrati tudi modifikacija argumentov. Za turističnooglaševalska besedila ugotavlja, da sta najpogostejši besedni vrsti v funkciji krepilca pridevniška beseda in pridevniške besedne zveze ter prislovi in prislovni izrazi ter da poleg tematike na vrsto in pogostost modifikacije argumentov vplivajo še kulturna pogojenost, osebni slog in naslovnik. Krepilci in šibilci argumentov v tovrstnih besedilih omogočajo premostitev razhajanj med naslovnikovim subjektivnim izhodiščem in dejansko turistično ponudbo. Namen analize političnopro-pagandnih besedilih je verjetno povezan z avtoričino željo, da bi volivci znali presoditi, kdaj se jim politik približuje dostojno in kdaj populistično manipulativno. Zanimiva je ugotovitev o Cankarjevih političnih govorih, in sicer da se njegov stil tvorjenja političnih besedil ne razlikuje bistveno od tvorjenja proze.

Z analizo Cankarjevih političnih govorov avtorica naredi naraven prehod v tretji del monografije z naslovom *Izrazi moči v literarnih besedilih*, v katerem z vidika medkulturne literarne pragmatike, ki je pri nas še razmeroma malo prisotna, analizira a) Cankarjev jezik v *Martinu Kačurju* in njegovem prevodu v italijanščino, b) izbor pesmi Tomaža Šalamuna *Kdaj* in c) roman *Sarajevo med Ljubljano in Beogradom* Josipa Ostija in Vere Zogovič.

Medkulturne primerjave intenzitete jezika so predmet analize tudi v četrtem delu monografije, v katerem a) z vidika izražanja ilokucijske sile in čustvenosti primerja bosansko in slovensko leksiko (npr. zaimek *sav*, členek *sve*), b) se v slovensko-italijanskem kulturnem prostor ob stičnih ponovitvah tipa *počasi* oziroma *piano*, ob litoti, hiperboli in diskurznihi označevalcih, opazovanih tudi v delih tržaškega slovenskega pisatelja Borisa Pahorja, sprašuje, ali gre za skupni slovensko-italijanski konverzacijski slog, c) na besedilih ameriškega oglaševalskega diskurza in zaključku Trumpovega inavguracijskega govora ugotavlja značilnosti ameriške hiperbole, izražene tudi s krepilci kot *vsi*, *nikoli*, *vsak*, *vedno*.

Omenjena avtoričina želja, da bi znali presoditi, kdaj kdo koga ogovori dostojno in kdaj manipulativno, je avtorico verjetno vodila tudi pri raziskavah, katerih rezultate predstavlja peti del monografije, *Izrazi moč in (ne)nasilna komunikacija*. Tu vzpostavi razmerje med sovražnim, nasilnim in nenasilnim govorom. Prvega razume kot pravno kategorijo in se zato po pogostnosti pojavlja redkeje kot nasilni govor. »Samo celovit pristop, tj. analiza jezikovnih sredstev in strategij na

vseh jezikovnih in nejezikovnih ravneh, lahko pokaže na elemente, ki ločujejo nenasilni govor od nasilnega in celo sovražnega» (Mikolič 2020: 326). Tako, celovito v nadaljevanju analizira besedila fašističnega in antifašističnega diskurza med obema vojnama, in besedila sodobnih medijev, npr. o begunski problematiki, človekovih pravicah, o COVID-19. Pri tem ugotavlja pogostost šibitev, krepitev in nevtralnih trditev za doseganje zelenega političnega cilja tudi v zvezi z (ne)hotenim ustvarjanjem negativne podobe političnega nasprotnika. Ker monografija prinaša poglobljeno teoretično ozadje intenzitete jezika in prikaz celovite analize raznovrstni besedil, je izjemno dragocen tudi avtoričin naslednji korak, to je oblikovanje usposabljanja za nenasilno komunikacijo – TILKA (angl. *Teaching Interculturally Language and Literature for Conflicts Avoidance / Medkulturno poučevanje jezika in književnosti za preseganje konfliktov*).

Predstavljena monografija na enem mestu prinaša izsledke večletnih, intenzivnih raziskav o pragmatičnih in semantičnih vidikih intenzitete jezika, ki so potekale znotraj več kot 15 raziskovalnih projektih na področju analize diskurza v turizmu, zgodovini, npr. *Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja*. Prispevki so prilagojeni in nadgrajeni tako, da predstavljajo smiselna in zaokrožena poglavja monografije. Sledijo si v zaporedju od predstavitve pojava intenzitete v jeziku

prek številnih analiz različnega gradiva do oblikovanja predlogov za poučevanje za nenasilno komunikacijo. Tudi zato je monografija dragocen prikaz ne samo moči slovenskega jezika, ampak tudi osnova za razvijanje sodobne strpne družbe z odprto in s spoštljivo komunikacijo.

Nenasilje ni le plemenito moralno načelo, temveč stanje duha, ki se kaže v delovanju. Kot človekova drža v skupnosti in odnosu do sebe je posledica tega stanja duha in hkrati način za zmanjševanje ovir na poti do tega stanja. Monografija Vesne Mikolič lahko na tej poti le pomaga.

Mira Krajnc Ivič

*Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru,
mira.krajnc@um.si*

AZ ELTE BTK SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZETÉNEK PUBLIKÁCIÓI 2020–2023 KÖZÖTT¹

Egy intézet, tanszék tudományos munkájának mindig is jó áttekintését adja, hogy az illető szakmai műhely tagjai mennyi és milyen kutatási profilú tudományos kiadványt jelentetnek meg. Ezek közül is kiemelkednek az önálló könyvek, legyenek azok monográfiák vagy konferencia- és tanulmánykötetek. Az alábbiakban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán működő Szláv és Balti

¹ Ezúton mondok köszönetet az intézeti kollégáknak, akik szíves közléseikkel segítették ennek az ismertetésnek a létrejöttét.